

Наталія СПАСІВ

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансового менеджменту та страхування,
Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, Україна, vladnat@gmail.com.
ORCID ID: 0000-0003-0797-7220

**ОЦІНКА СТРУКТУРНИХ ДИСБАЛАНСІВ
ДОХОДІВ БЮДЖЕТІВ ОБ'ЄДНАНИХ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД**

Вступ. Враховуючи реалії реформування системи місцевого самоврядування та територіальної організації влади, формування фінансів об'єднаних територіальних громад (ОТГ) вимагає оцінки структури доходів їх бюджетів як фінансової основи і запоруки повноти надання усіх публічних послуг і виконання зобов'язань в контексті фінансової децентралізації.

Мета – проаналізувати доходи бюджетів об'єднаних територіальних громад, визначити дисбаланси у контексті формування дохідних частин бюджетів ОТГ, дослідити структуру доходів загального і спеціального фондів бюджетів об'єднаних територіальних громад, виокремити чинники структурних диспропорцій у бюджетах ОТГ Тернопільської області.

Методи. У процесі дослідження були використані статистичні та методи ризикології, зокрема: описовий статистичний аналіз, комплексний підхід до оцінки бюджетних ризиків, підхід до компаративного аналізу структури доходів бюджетів об'єднаних територіальних громад, методика ідентифікації дисбалансів у структурі доходів бюджетів ОТГ.

Результати. Встановлено, що саме дисбаланси призводять до бюджетних ризиків. У цьому аспекті здійснено оцінку ризику стрімкого падіння доходів бюджетів ОТГ та проведено розрахунок можливих втрат внаслідок настання такого виду бюджетного ризику.

У доходах загального фонду бюджетів ОТГ виявлено більше системоутворюючих чинників, аніж у доходах спеціального фонду. Це може призвести до зростання бюджетного ризику і негативно відобразитися на формуванні доходів бюджетів ОТГ Тернопільської області.

Перспективи. Запропоновано органам місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад вживати адекватних заходів, адже постійна залежність від обсягу міжбюджетних трансфертів створить у подальшому перепони для формування фінансово спроможних, самодостатніх та фінансово незалежних й економічно потужних ОТГ.

Ключові слова: об'єднані територіальні громади, бюджетна децентралізація, фінансова спроможність, бюджет ОТГ, доходи бюджету ОТГ.

Табл.: 7, бібл.: 10.

Наталія СПАСИВ

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансового менеджмента і страхування, Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, Україна

**ОЦЕНКА СТРУКТУРНЫХ ДИСБАЛАНСОВ ДОХОДОВ БЮДЖЕТОВ
ОБЪЕДИНЕННЫХ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ОБЩЕСТВ**

Введение. Учитывая реалии реформирования системы местного самоуправления и территориальной организации власти, формирование финансов объединенных территориальных обществ (ОТО) требует оценки структуры доходов их бюджетов как финансовой основы и залога полноты предоставления всех публичных услуг и выполнения обязательств в контексте финансовой децентрализации.

Цель – проанализировать доходы бюджетов объединенных территориальных общин, определить дисбалансы в контексте формирования доходных частей бюджетов ОТО, исследовать структуру доходов общего и специального фондов бюджетов объединенных территориальных общин, выделить факторы структурных диспропорций в бюджетах ОТО Тернопольской области.

Методы. В процессе исследования были использованы статистические и методы рискологии, в частности: описательный статистический анализ, комплексный подход к оценке бюджетных рисков, подход к сравнительному анализу структуры доходов бюджетов объединенных территориальных общин, методика идентификации дисбалансов в структуре доходов бюджетов ОТО.

Результаты. Установлено, что именно дисбалансы приводят к бюджетным рискам. В данном аспекте осуществлена оценка риска стремительного падения доходов бюджетов ОТО и проведен расчет возможных потерь вследствие наступления данного вида бюджетного риска.

В доходах общего фонда бюджетов ОТО выявлено больше системообразующих факторов, чем в доходах специального фонда. Это может привести к росту бюджетного риска и отрицательно сказаться на формировании доходов бюджетов ОТО Тернопольской области.

Перспективы. Предложено органам местного самоуправления объединенных территориальных обществ принимать адекватные меры, ведь постоянная зависимость от объема межбюджетных трансфертов создаст в дальнейшем преграды для формирования финансово состоятельных, самостоятельных и финансово независимых ОТО.

Ключевые слова: объединенные территориальные общества, бюджетная децентрализация, финансовая состоятельность, бюджет ОТО, доходы бюджета ОТО.

Nataliia SPASIV

Ph.D, Associate Professor Department of Finance Management and Insurance, Ternopil National Economic University, Ternopil, Ukraine, vladnat@gmail.com.
ORCID ID: 0000-0003-0797-7220

ASSESSMENT OF STRUCTURAL DISABILITIES IN THE INCOME OF BUDGETS OF THE UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES

Introduction. In today's conditions of reforming local self-government and territorial organization of power, the formation of revenues of budgets of united territorial communities, as well

as balancing their components, is a guarantee of the existence of financially capable, self-sufficient and developed UTC. Financially capable UTC should have sufficient resources to fulfill all their own and delegated powers. An important prerequisite for the effective functioning of UTC finances is the formation of the amount of financial resources necessary for the implementation of the functions of local self-government bodies of UTC, the timeliness and completeness of which mobilization is a determinant factor in the growth of budget revenues of territorial communities and the balancing of their structure. In the context of financial decentralization, local budget revenues are embodied in the economic independence of local self-government bodies, and their optimal structure enables them to fulfill their commitments effectively and on time.

Purpose. The purpose of the article is an analysis of budget revenues of the united territorial communities, assessment of their structure, determination of factors of structural imbalances, assessment of budgetary risks in order to ensure the timeliness and completeness of the mobilization of revenues to the budgets of the joint territorial communities against the background of permanent crisis phenomena that significantly affect the economic and social development of administrative-territorial units and the state as a whole.

Results. The analysis revealed a significant gap between the maximum possible and the minimum revenues to the general fund, which indicates that there is a significant disproportionate distribution of the absolute values of revenues to the general fund of the UTC budgets of the Ternopil region. It also points to the impact of structural imbalances in absolute terms on the general fund revenues of the UTC budgets of the Ternopil region

Using the regression modeling tool, the functional effect of certain types of income on the general fund revenues of the UTC of the Ternopil region was established.

It has been established that general fund revenues of UTC budgets on the level of pair correlation are generally the most dependent on official transfers, domestic taxes on goods and services, local taxes, personal income tax and profit tax. Consequently, these types of revenues are structurally and systematically generating revenues of the general budget of the UTC of the Ternopil region

It is determined that the volume of revenues of the special fund of the budgets of the UTC has a fixed functional relationship only with the volume of official transfers. All other components of the revenues of the special budget of UTC budgets do not have stable relations with the revenues of this fund of community budgets, indicating a critical imbalance in its structure and increased risk.

The risk of loss for the budget of UTCs is determined on the basis of the mathematical expectation of revenues to their budgets for general and special funds. In this case, the definition of the mathematical expectation of the value of the indicator by the approach of P. Chebyshev was used.

It was established that the risk of budget revenues of UTC of the Ternopil region is determined by the budgetary risk of revenues of the general fund of community budgets

Conclusions. According to the results of the analysis, in the revenues of the general fund of UTC budgets, more system-based factors were revealed than in the special fund's revenues. In addition, the functional dependence of the components of the general and special funds of the UTC of the Ternopil region is different in nature. This allows us to assert that the system-forming factors and factors that form functional connections form the risk of budget revenues of the UTC of the Ternopil region. Consequently, we can state that the role of general fund revenues in the

budget structure of UTC of the Ternopil region is in contrast to the revenues of a special fund that does not fulfill its designated purpose in the process of financial decentralization.

Keywords: united territorial communities, fiscal decentralization, financial capacity, budget of UTC, budget revenues of UTC.

JEL Classification: H72, H77.

Постановка проблеми. Важлива передумова забезпечення ефективного функціонування фінансів ОТГ – формування необхідного для реалізації функцій органів місцевого самоврядування обсягу фінансових ресурсів, своєчасність і повнота мобілізації яких є визначальним чинником зростання доходів бюджетів територіальних громад і збалансування їх структури. В умовах фінансової децентралізації саме доходи місцевих бюджетів втілюють економічну самостійність ОТГ, а їх оптимальна структура дає змогу ефективно та вчасно виконувати взяті зобов'язання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика формування доходів бюджетів об'єднаних територіальних громад в контексті забезпечення виконання взятих на себе зобов'язань перебувають у центрі уваги вітчизняних представників економічної та фінансової науки: Є. Балацького [1], А. Буряченка [2], В. Бороноса [3], Г. Возняк [4], О. Кириленко [5], І. Луніної [6], Г. Монастирського [7], І. Сторонянської [8], Ю. Петрушенка [9] та інших.

Проте, слід зауважити, що питання стосовно недопущення структурних дисбалансів у доходах бюджетів ОТГ потребують подальшого дослідження та вивчення ймовірності настання бюджетного ризику і можливостей його локалізації з метою виконання взятих місцевою владою зобов'язань.

Враховуючи зазначене, **метою** статті є аналіз доходів бюджетів об'єднаних територіальних громад, оцінка їх структури, визначення чинників структурних дисбалан-

сів, оцінювання бюджетних ризиків з метою забезпечення своєчасності і повноти мобілізації надходжень до бюджетів об'єднаних територіальних громад на тлі перманентних кризових явищ, які істотно впливають на показники економічного та соціального розвитку адміністративно-територіальних одиниць і держави в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливості формування та виконання бюджетів ОТГ за доходами визначаються ст. 64 (загальний фонд), ст. 69-1 (спеціальний фонд) та ст. 71 (бюджет розвитку) БКУ. Відповідно, у структурі доходів загального фонду бюджету ОТГ домінують надходження від податку на доходи фізичних осіб, єдиного податку, плати за землю в частині податку на майно, акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів.

При цьому основну питому вагу в надходженнях спеціального фонду (крім доходів бюджету розвитку) становлять власні надходження бюджетних установ, що утримуються за виконання бюджету ОТГ, та екологічний податок. Зауважимо, що доходи спеціального фонду мають цільове призначення.

Доходи бюджету розвитку, як свідчить практика, формуються переважно за передачі коштів із загального фонду та капітальних трансфертів. Інші надходження, визначені ст. 71 БКУ (продаж майна, земель несільськогосподарського призначення тощо), займають незначну питому вагу в їхній структурі.

Враховуючи норми чинного законодавства, формування планових показників доходів бюджетів ОТГ доцільно здійснювати відповідно до: макроекономічних показників Міністерства економічного розвитку та торгівлі України на плановий рік та подальші за плановим два бюджетні періоди, затверджені Кабінетом Міністрів України; змін податкового та бюджетного законодавства; динаміки надходжень за попередні роки, надходжень поточного року; рівня середньої заробітної плати; ставки оподаткування доходів фізичних осіб; угод на оренду землі та розміру орендної плати; змін кількості платників податків, бази оподаткування і пільг; інших показників, які мають вплив на обсяг надходжень до бюджету ОТГ.

При плануванні показників доходів бюджету ОТГ прогнозні надходження від ПДФО мають базуватися на врахуванні зростання видатків на оплату праці через збільшення розміру мінімальної заробітної плати, від єдиного податку – на кількості платників і величині ставок, від плати за землю – на ставках, пільгах і площі земельних ділянок, нормативній грошовій оцінці й орендній платі, від податку на прибуток підприємств комунальної форми власності – на ставках і прогнозних показниках прибутку цих підприємств, від акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів – на прогнозних індексах споживчих цін і зміні кількості платників, від податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, – на площі об'єктів житлової та нежитлової нерухомості, ставках і пільгах, від туристичного збору та збору за місця для паркування транспортних засобів – на ставках і кількості платників. При цьому слід пам'ятати, що кожна місцева рада приймає рішення про встановлення відповідних місцевих податків і зборів, що є обов'язковими згідно з нормами Податкового кодексу України.

Зауважимо, що аналіз структури та дослідження тенденцій формування і виконання доходів бюджетів ОТГ викликає інтерес насамперед тому, що саме бюджет характеризує їх рівень соціально-економічного розвитку, оскільки вони отримали значні фінансові ресурси та частину повноважень і відповідальності від органів державної влади.

Варто наголосити, що доходи загального фонду бюджетів сформованих на 1.01.2018 р. ОТГ (з урахуванням міжбюджетних трансфертів) Тернопільської області становили 1,6 млрд грн, доходи спеціальних фондів – 0,113 млрд грн. Водночас у структурі доходів бюджетів 36 ОТГ Тернопільської області у 2017 р. на доходи загального фонду припадало 93% і відповідно тільки 7% – на доходи спеціального фонду.

У структурі надходжень до загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області переважали офіційні трансферти – 60% і тільки 11,6% становили надходження від місцевих податків; 4% – від внутрішніх податків на товари та послуги, 23% – від ПДФО, податку на прибуток. При цьому офіційні трансферти до бюджетів ОТГ Тернопільської області обмежуються надходженнями від органів державного управління в частині субвенцій і дотацій.

Проведені розрахунки ілюструють, що середнє значення фактичних доходів загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області в 2017 р. становить 43 млн грн при варіації цього показника на рівні 81% [10, с. 470]. Це свідчить про суттєві відмінності у величині доходів загального фонду бюджетів ОТГ і дає змогу стверджувати про існування структурних дисбалансів у них.

Щодо розподілу і концентрації доходів загального фонду бюджетів в 2017 р. зазначимо, що чверть (нижній кuartиль) ОТГ сформувала доходи загального фонду бю-

джетів на рівні менш ніж 18 млн грн (найнижчі показники в ОТГ с. Коцюбинці – близько 11 млн грн), тоді як інша чверть (верхній квартиль) – більш як 51 млн грн (найвищі показники в ОТГ м. Теревовля –157 млн грн).

Такий розрив між максимально можливими і мінімальними доходами до загального фонду свідчить про наявність значної непропорційності розподілу абсолютних значень надходжень до загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області. Це також вказує на вплив структурних дисбалансів в абсолютному вираженні на виконання доходів загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області. Підтверджується це й тим фактом, що інші неподаткові надходження до загального фонду бюджетів фактично отримували 23 ОТГ Тернопільської області з 36; доходи від власності та підприємницької діяльності – 32 з 36; інші податки та збори фактично сконцентровані у 15, надходження від продажу основного капіталу – лише в 1 з 36 [10, с. 470]. Встановлений факт вказує на структурні диспропорції концентрації складових доходів загального

фонду бюджетів серед ОТГ Тернопільської області й на неоднорідність процесу їхнього формування у кожній з них.

У табл.1 подано розраховані показники варіації й асиметрії видів доходів загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області в 2017 р.

Коефіцієнт асиметрії дає змогу оцінити дисбаланси розподілу доходів загального фонду бюджетів серед ОТГ Тернопільської області в абсолютному вимірі.

Як підтверджують дані табл. 1, найбільша асиметрія розподілу доходів загального фонду бюджетів ОТГ спостерігається за рентною платою та платою за використання інших природних ресурсів – асиметрія становить 4, варіація – 286%, що сконцентрована у 32 громадах з 36. Це дає змогу визначити, що цей вид доходів формує дисбаланси у доходах загального фонду бюджетів громад і є чинником структурних диспропорцій у бюджетах ОТГ Тернопільської області в 2017 р.

Високі дисбаланси доходів за показником асиметрії в ОТГ Тернопільської області

Таблиця 1

**Оцінювання дисбалансів доходів загального фонду бюджетів
ОТГ Тернопільської області в 2017 р.***

Показники	Концентрація за кількістю ОТГ	Коефіцієнт варіації, %	Асиметрія
Доходи загального фонду	36	81,36	1,694359
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	36	190,12	2,583710
Офіційні трансферти	36	80,7	1,7773
Внутрішні податки на товари та послуги	36	165,77	2,2155
Доходи від власності та підприємницької діяльності	34	255,6	3,5959
Інші неподаткові надходження	23	189,92	2,6759
Місцеві податки	36	85,88	1,7391
ПДФО, податок на прибуток (податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості)	36	104,36	2,0975
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	32	286,95	4,1244

* Розраховано за допомогою ПП "Statistica".

визначено також за такими надходженнями: адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності, внутрішні податки на товари і послуги, доходи від власності та підприємницької діяльності, інші неподаткові надходження, податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості (табл. 1). Це дає підстави вважати такі види надходжень системоутворюючими чинниками дисбалансів структури бюджетів ОТГ Тернопільської області в 2017 р.

Для встановлення функціонального впливу окремих видів доходів на доходи загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області методом регресійного моделювання отримано коефіцієнти еластичності (b^*) видів надходжень до загального фонду бюджетів ОТГ щодо доходів загального фонду загалом (табл. 2).

Адекватність отриманих у табл. 2 розрахунків підтверджується високими значеннями коефіцієнтів детермінації $R=0,99$, $R^2=0,99$ та значенням тесту Фішера $F(7,2)=194,35$ $p<0,005$.

Наголосимо, що розраховані у табл. 2 коефіцієнти еластичності використовують для усунення різномірності й оцінюван-

ня співвідношення між кожним чинником і досліджуваним показником за допомогою відносних величин. Коефіцієнт еластичності вказує, на скільки відсотків зміниться обсяг доходів загального фонду бюджетів ОТГ зі зміною певного чинника на 1% при фіксованому (середньому) значенні інших чинників.

Таким чином, отримані у табл. 2 коефіцієнти еластичності дають змогу прогнозувати зміну надходжень до загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області при зміні обсягів їхніх складових у відсотковому вираженні. Значення коефіцієнтів (b), наведені у табл. 2, підтверджують, що найвагоміший вплив на доходи загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області здійснюють ПДФО та податок на прибуток, інші неподаткові надходження й адміністративні збори і платежі, доходи від некомерційної діяльності, які є домінантами формування дохідної бази цих бюджетів.

З метою оцінювання внутрішніх взаємозв'язків між складовими доходів загального фонду бюджетів ОТГ розраховано коефіцієнти попарних кореляцій (табл. 3).

Як засвідчують дані табл. 3, ПДФО та податок на прибуток пов'язані з усіма вида-

Таблиця 2

Регресійна залежність доходів загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області від його складових*

Чинники	b^*	Std.Err. – of b^*	b	$t(2)$	p -value
Інші невраховані чинники			243	4,4	0,0
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	0,292	0,120	13	2,4	0,003
Офіційні трансферти	0,333	0,125	1	2,65	0,001
Внутрішні податки на товари та послуги	0,4006	0,145	7	2,6	0,0012
Інші неподаткові надходження	0,0523	0,074	44	0,703	0,05
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	- 0,12658	0,048	- 7	- 2,609	0,001
ПДФО, податок на прибуток (податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості)	0,64	0,1	78	0,33	0,005

* Розраховано за допомогою ПП "Statistica".

Матриця значимих попарних кореляцій складових доходів загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області*

	Доходи загального фонду	Офіційні трансферти	Внутрішні податки на товари та послуги	Доходи від власності та підприємницької діяльності	Місцеві податки	ПДФО, податок на прибуток (податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості)
Доходи загального фонду	1	0,9307	0,666		0,94	0,85
Офіційні трансферти		1	0,448		0,79	0,61
Внутрішні податки на товари та послуги			1	0,7077	0,68	0,72
Доходи від власності та підприємницької діяльності				1		0,45
Місцеві податки					1	0,89

* Розраховано за допомогою ПП "Statistica".

ми надходжень, а тому зміна їхньої частки у структурі доходів загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області зумовить автоматичну зміну часток інших складових доходів. Відповідно, їх можна вважати домінуючим видом доходів бюджетів ОТГ Тернопільської області.

Доходи загального фонду бюджетів ОТГ за рівнем парної кореляції загалом найбільш залежні від офіційних трансфертів, внутрішніх податків на товари та послуги, місцевих податків, ПДФО і податку на прибуток. Отже, ці види надходжень є структуроутворюючими і системними чинниками формування доходів загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області.

Відповідно до розробленого підходу, проаналізуємо доходи спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області та їхню структуру. Так, у структурі доходів спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області в 2017 р. становили офіційні трансферти в частині субвенцій 73,7%; кошти від продажу землі –5,4%; власні надходження бюджетних установ –18,2% та інші неподаткові надходження – 1,8%. За інши-

ми видами доходів до спеціального фонду бюджетів ОТГ частка не перевищувала 1%.

За авторськими розрахунками [10, с. 470], середнє значення доходів спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області в 2017 р. становило 48 млн грн (що перевищує середнє значення доходів загального фонду їхніх бюджетів) при варіації цього показника у межах 86%. Це свідчить про значні відмінності у доходах спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області та наявність значних структурних дисбалансів у цих доходах у 2017 р.

При цьому у структурі доходів спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області існує концентрація доходів від надходження коштів від відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва і лісогосподарського виробництва у 7 громад з 36 загалом; інших неподаткових надходжень – у 26; коштів від продажу землі та нематеріальних активів – у 19; надходжень від цільових фондів місцевих органів виконавчої влади – у 7; екологічного податку – в 36 (табл. 4).

Характеризуючи розподіл доходів спеціального фонду бюджетів громад, зазна-

Оцінювання дисбалансів доходів спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області в 2017 р.*

Показники	Концентрація за кількістю ОТГ	Коефіцієнт варіації, %	Асиметрія
Доходи спеціального фонду	36	86,3231	2,055989
Офіційні трансферти	36	79,8580	1,789520
Власні надходження бюджетних установ	35	133,3626	2,476854
Надходження коштів від відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва і лісогосподарського виробництва	7	102,2595	1,883664
Інші неподаткові надходження	26	191,5505	3,243502
Екологічний податок (інші податки і збори)	36	138,0906	1,743201
Кошти від продажу землі та нематеріальних активів	19	198,5962	3,660436
Надходження від продажу основного капіталу	4	104,2545	1,706648
Цільові фонди, утворені Верховною Радою Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади	7	126,8776	0,877412

* Розраховано за допомогою ПП "Statistica".

чимо, що у чверті (нижній кuartиль) ОТГ Тернопільської області ці доходи не перевищували 1,6 млн грн, тоді як в іншій чверті (верхній кuartиль) вони становили більш як 3,9 млн грн [10, с. 470].

У табл. 4 подано показники варіації й асиметрії видів доходів спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області. Коефіцієнт асиметрії дає змогу оцінити дисбаланси розподілу доходів спеціального фонду бюджетів серед ОТГ Тернопільської області в абсолютному вимірі та виявити особливості формування таких доходів.

Найбільший вплив на формування дисбалансів у доходах спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області здійснили: інші неподаткові надходження та кошти від продажу землі та нематеріальних активів. Дещо меншим впливом характеризуються власні надходження бюджетних установ, екологічний податок і кошти цільових фондів органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади. Значення показників асиметрії вказаних дохідних частин спеціального фонду бюджетів громад (табл. 4)

дає підстави зарахувати ці види надходжень до системоутворюючих чинників дисбалансів структур спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області.

Для встановлення функціонального впливу окремих видів доходів на дохідну частину спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області методом регресійного моделювання отримано коефіцієнти еластичності (b^*) видів надходжень до спеціального фонду бюджетів ОТГ щодо доходів спеціального фонду загалом (табл. 5).

Адекватність отриманих у табл. 5 розрахунків підтверджується високими значеннями коефіцієнтів детермінації $R=0,93$, $R^2=0,87$ та значенням тесту Фішера $F(1,34)=246,17p<0,005$.

Розрахований у табл. 5 коефіцієнт еластичності використовують для усунення різнорозмірності й оцінювання співвідношення між чинником і досліджуваним показником за допомогою відносних величин. Коефіцієнт еластичності вказує, на скільки відсотків зміниться обсяг доходів спеціального фонду бюджетів ОТГ зі зміною надходжень офі-

Таблиця 5

Регресійна залежність доходів спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області від його складових*

Чинники	b^*	Std.Err. – of b^*	b	$t(34)$	p -value
Інші невраховані чинники			-5721,58	-0,022	0,98
Офіційні трансферти	0,93	0,05974	0,12	15,2	0,00

* Розраховано за допомогою ПП "Statistica".

ційних трансфертів на 1% при фіксованому (середньому) значенні інших чинників.

Як ілюструють дані табл. 5, обсяг доходів спеціального фонду бюджетів ОТГ має встановлений функціональний зв'язок лише з обсягом офіційних трансфертів. Всі інші складові надходжень спеціального фонду бюджетів ОТГ не мають стійких зв'язків із доходами цього фонду бюджетів громад, що свідчить про критичний дисбаланс у його структурі та підвищений ризик.

Для оцінювання внутрішніх взаємозв'язків між складовими доходів спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області розраховано коефіцієнти попарних кореляцій (табл. 6).

Як свідчать коефіцієнти, розраховані у табл. 6, системоутворюючими чинниками формування доходів спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області є надходження коштів від продажу землі та нематеріальних активів й офіційні трансферти.

Наголосимо, що доходи спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області найбільш залежні від надходжень офіційних трансфертів, що доведено регресійним моделюванням.

Враховуючи зазначене, для повноти аналізу специфіки формування доходів бюджетів ОТГ Тернопільської області оцінимо можливі втрати обсягу доходів від бюджетного ризику.

Втрати від ризику для доходів бюджетів ОТГ визначимо на основі надходжень до їх бюджетів за загальним і спеціальним фондами. При цьому використовуємо визначення математичного сподівання значення показника за підходом П. Чебишева. Відповідно математичне сподівання (очікування) обчислюється як сума всіх можливих значень показника, помножених на їхні ймовірності.

Втрати від бюджетного ризику визначаємо як різницю між значенням верхнього квартиля і математичним сподіванням значення

Таблиця 6

Матриця значимих попарних кореляцій складових доходів спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області*

	Доходи спеціального фонду	Цільові фонди, утворені Верховною Радою Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади, с.ф.	Кошти від продажу землі та нематеріальних активів
Офіційні трансферти	0,962		
Цільові фонди, утворені Верховною Радою Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади		1	0,55

* Розраховано за допомогою ПП "Statistica".

відповідного показника доходів загального або спеціального фонду бюджетів ОТГ.

Розрахунки, наведені у табл. 7, ілюструють, що, хоча ризик доходів загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області є менш імовірним, порівняно з ризиком доходів спеціального фонду, втрати від бюджетного ризику падіння перших є значно більшими, порівняно із втратами від ризику спаду других (47 млн грн проти 2,5 млн грн).

Отже, можемо стверджувати про доміную роль доходів загального фонду у структурі бюджетів ОТГ Тернопільської області на противагу доходам спеціального фонду, який не виконує визначеного йому в процесі фінансової децентралізації призначення. Відповідно, така тенденція потребує адекватних заходів, адже перманентна залежність від обсягу міжбюджетних трансфертів створить в подальшому перепопи для формування

Таблиця 7

Оцінювання можливих втрат від ризиків стрімкого падіння доходів бюджетів ОТГ Тернопільської області*

Доходи	p_i (падіння)	Нижні кватильні значення (грн)	Верхні кватильні значення (грн)	Математичне сподівання фактичних доходів (грн)	Втрати від ризику (грн)
Загальний фонд	0,2	18154153	51131950	3630830,60	47501119,4
Спеціальний фонд	0,88	1609423	3969938	1416292,24	2553645,7
Разом	0,24	19763576,00	55101888,00	4743258,24	50358629,7

* Розраховано автором.

При цьому втрати від ризику падіння доходів бюджетів громад за обома фондами є доволі значними – більше 50 млн грн і рівноімовірними з втратами від ризику спаду доходів загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області. Фактично можна стверджувати, що ризик доходів визначається бюджетним ризиком за доходами загального фонду бюджетів громад ($p_1=0,24$; $p_2=0,2$).

Висновки. Як підтверджують результати аналізу, у доходах загального фонду бюджетів ОТГ виявлено більше системуючих чинників, аніж у доходах спеціального фонду. До того ж функціональні залежності складових доходів загального і спеціального фондів бюджетів ОТГ Тернопільської області мають різний характер. Це дає змогу стверджувати, що системуючі чинники та чинники, які утворюють функціональні зв'язки, формують ризик доходів бюджетів ОТГ Тернопільської області.

спроможних, самодостатніх і фінансово незалежних й економічно потужних ОТГ.

Список використаних джерел

1. Балацький Є. О. *Бюджет міста у системі фінансів території: монографія. Суми: ДВНЗ "УАБС НБУ", 2011. 302 с.*
2. Буряченко А. Є. *Фінансовий потенціал регіонального розвитку: монографія. Держ. вищ. навч. закл. "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана". Київ: КНЕУ, 2013. 342 с.*
3. Боронос В. Г. *Методологічні засади управління фінансовим потенціалом території. Суми: Сумський державний університет, 2011. 310 с.*
4. Возняк Г. М. *Бюджетна політика розвитку регіонів України: сучасна парадигма та орієнтири подальших реформ: монографія. Львів: ДУ "Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долишнього НАН України", 2016. 519 с.*
5. Кириленко О. П. *Доходна база місцевих бюджетів в умовах реформування бюджетної*

та податкової системи. *Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах проведення системних реформ : матеріали наук. конф. проф.-викл. складу. Тернопіль : Вектор, 2011. С. 6–10.*

6. Луніна І. О., Кириленко О. П., Лучка А. В. *Диверсифікація доходів місцевих бюджетів / за ред. І. О. Луніної. Київ : Ін-т екон. та прогнозув., 2010. 320 с.*

7. Монастирський Г. Л. *Муніципалізаційна парадигма управління економічним розвитком територіальних спільнот базового рівня : монографія. Тернопіль : Економічна думка, 2010. 464 с*

8. Сторонянська І. З. *Міжрегіональні інтеграційні процеси в Україні: тенденції та перспективи розвитку : монографія. Львів : ІРД НАН України, 2009. 392 с.*

9. Петрушенко Ю. М. *Методологічні засади фінансування місцевого розвитку за участі територіальних громад. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2014. № 2. С. 112–123.*

10. Спасів Н. Я. *Фінанси об'єднаних територіальних громад: детермінанти та пріоритети розвитку : монографія. Тернопіль : THEU, 2018. 480 с.*

References

1. Balatskyi, Ye. O. (2011). *Biudzhet mista u systemi finansiv terytorii [City budget in the financial system of the territory]. Sumy: DVNZ "UABS NBU" [in Ukrainian].*

2. Buriachenko, A. Ye. (2013). *Finansovy potentsial rehionalnoho rozvytku [Financial potential of regional development]. Kyiv : KNEU [in Ukrainian].*

3. Boronos, V. H. (2011). *Metodolohichni zasady upravlinnia finansovym potentsialom terytorii. [Methodological principles of management of the financial potential of the territory]. Sumy: Sumskyi derzhavnyi universytet [in Ukrainian].*

4. Voznyak, H. M. (2016). *Biudzhetna polityka rozvytku rehioniv Ukrainy: suchasna paradyhma ta oriientyry podalshykh reform [Budget policy for the development of the regions of Ukraine: a modern*

paradigm and guidelines for further reforms]. L'viv: DU "In-t rehion. doslidzh. im. M. I. Dolishn'oho NAN Ukrayiny" [in Ukrainian].

5. Kyrylenko, O. P. (2011). *Dokhidna baza mistsevykh biudzhetiv v umovakh reformuvannia biudzhetnoi ta podatkovoi systemy [Income base of local budgets in terms of reforming the budget and tax system]. Metodolohichni problemy finansovoi teorii ta praktyky v umovakh provedennia systemnykh reform: materialy nauk. konf. prof.-vykl. skladu. Ternopil: Vektor [in Ukrainian].*

6. Lunina, I. O. (Ed.). Kyrylenko, O. P. and Luchka, A.V. (2010). *Dyversyfikatsia dokhodiv mistsevykh biudzhetiv [Diversification of local budget revenues]. NAN Ukrainy; In-t ekon. ta prohnnozu. Kyiv [in Ukrainian].*

7. Monastyrskiy, H. L. (2010). *Munitsypalizatsiina paradyhma upravlinnia ekonomichnym rozvytkom terytorialnykh spilnot bazovoho rivnia. [Municipalization paradigm of management of economic development of territorial communities of the basic level]. Ternopil: Ekonomichna dumka [in Ukrainian].*

8. Storonianska, I. Z. (2009). *Mizhrehionalni intehtratsiini protsesy v Ukraini: tendentsii ta perspektyvy rozvytku [Interregional integration processes in Ukraine: trends and prospects of development]. NAN Ukrainy, In-t rehion. doslidzh. L'viv : IRD NAN Ukrainy [in Ukrainian].*

9. Petrusenko, YU. M. (2014). *Metodolohichni zasady finansuvannia mistsevoho rozvytku za uchasti terytorialnykh hromad [Methodological bases of financing of local development with participation of territorial communities]. Visnyk Ternopil'skoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu – Bulletin of the Ternopil National Economic University, 2, 112–123 [in Ukrainian].*

10. Spasiv, N. YA. (2018). *Finansy obiednanykh terytorialnykh hromad: determinanty ta priorytety rozvytku [The finances of the combined territorial communities: determinants and development priorities]. Ternopil : TNEU [in Ukrainian].*

Стаття надійшла до редакції 11.03.2019.